

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

27.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

25-29 MAYIS 2009
DENİZLİ

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayın No : 3250/3
Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù Yayın No: 143/3

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Dr. Haydar DÖNMEZ

Candaş KESKİN

Kapak ve Uygulama

Necdet ÇELİKTAŞ

ISSN: 1017-7663

Kapak Fotoğrafı: *Harun ÖZDAŞ*

“Ege-Akdeniz Bölgesi Sualtı Araştırması 2008 Yılı Çalışmaları”

“Datca Yarımadası Gazze batığı sepet formulu amphoralar”

Not : Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Klâsik Filolog Dr. Haydar Dönmez tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

İsmail Aygöl Ofset Matbaacılık
San. Tic. Ltd. Şti.
ANKARA-2010

İÇİNDEKİLER

Ender VARİNLİOĞLU, Pierre DEBORD 2008 Yılı Karia Araştırmaları	1
Martin BACHMANN 2008 Yılı Oinoanda Çalışmaları	9
Hamdi ŞAHİN Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları 2008	17
Hugh ELTON, John HALDON , Jim NEWHARD , Sean LOCKWOOD Avkat Archaeological Project, 2007-2008	29
Emel ERTEN, Murat ÖZYILDIRIM, Tuna AKÇAY Olba 2008 Yılı YüzeY Araştırması	51
Fusun TÜLEK Osmaniye Arkeolojik YüzeY Araştırması 2008 Yılı Çalışması	69
Peter RUGGENDORFER Die Ergebnisse Der Feldforschungen in Alinda 2008	83
Ümit AYDINOĞLU Erdemli Ve Silifke Arasında Kentleşme ve Tarımsal Organizasyon 2008 Yılı Araştırması	97
S. MAZZONI , A. D'AGOSTINO , V. ORSI Kuşaklı 2008 Survey Season (Yozgat-Sorgun) 1st Preliminary Report	109
Atilla ENGİN Sivas İli 2008 Yılı YüzeY Araştırması	129
A. Osman UYSAL Çanakale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi YüzeY Araştırması (2008)	151
Mustafa ŞAHİN, İ. Hakan MERT, Derya ŞAHİN Keles YüzeY Araştırması, 2008.....	163
Mustafa ŞAHİN, Serkan GÜNDÜZ Kyzikos Sualtı Araştırması , 2008.....	179

Karl ST ROBEL, Christian GERBER, Gabriele KOINER Uluslararası Tavium Projesi: 2008 Yılı Araştırmaları	187
Günder VARİNLİOĞLU Geç Antik Dönemde Silifke Kırsalında Yerleşim: 2002-2007 Yılları YüzeY Araştırmaları Sonuçları	201
Winfried HELD, Gonca CANKARDAŞ ŞENOL, Ahmet Kaan ŞENOL 2008 Yılı Bybassos Araştırmaları	215
Harun TAŞKIRAN, Metin KARTAL 2008 Yılı Ilisu Baraj Gövdesi Alanı YüzeY Araştırmaları.....	233
Poul PEDERSEN Report of The Turkish-Danish Investigations at Ancient Halikarnassos (Bodrum) in 2008.....	245
Kadir PEKTAŞ, Gülsen BAŞ Bitlis ve Çevresi YüzeY Araştırmaları, 2008	259
Şengül AYDINGÜN, Emre GÜLDOĞAN, Volker HEYD, Hakan ÖNİZ 2008 Yılı İstanbul Tarih Öncesi Çağlar YüzeY Araştırmaları	273
Enver AKIN Adıyaman Gaziantep ve Şanlıurfa Müzeleri'nde Yer Alan Roma Dönemi Ticaret Malları	289
Fikri KULAKOĞLU, Kutlu EMRE, Ryoichi KONTANİ, Hiroomi TS UMURA, Sabahattin EZER Kayseri Arkeolojik YüzeY Araştırmaları Projesi (Kayap) 2008 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu	305
Ann E. KILLEBREW, Gunnar LEHMANN Summary of the 2008 Cilicia Survey (İskenderun Bay Region)	319
İsa KIZGUT Beydağları YüzeY Araştırmaları 2008.....	339
Abuzer KIZIL, İsmail Ernur ÖZTEKİN 2008 Yılı Muğla İli, Milas İlçesi İle Ören ve Selimiye Beldeleri'nde Arkeolojik YüzeY Araştırmaları	359

Gülçin İLGEZDİ BERTRAM, Jan-K. BERTRAM İlk Tunç Çağı Ankara Bölgesi Araştırmaları (Odtü Yüzey Araştırması 2008 ve Ahlatlıbel Buluntuları) Zur Frühbronzezeit in Der Ankara-Region (Odtü-Survey 2008 und Aufarbeitung Der Ahlatlıbel-Funde)	385
Ferudun ÖZGÜMÜŞ 2008 Yılı İstanbul Sur İçeri Arkeolojik Çalışmaları.....	397
Hasan BAHAR Konya ve Karaman İlleri ve İlçelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2008	415
Osman AYTEKİN Artvin-Erzurum İlleri Çoruh Vadisi'ndeki Tarihî Yollar ve Kültür Varlıkları Yüzey Araştırması, 2008.....	435
Tunç SİPAHİ, Tayfun YILDIRIM 2008 Yılı Çankırı ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması.....	447
Michael HOFF, Rhys TOWNSEND, Ece ERDOĞMUŞ The Antiocheia Ad Cragum Archaeological Research Project: Northeast Temple 2008 Season	461

KELES YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2008

Mustafa ŞAHİN*

İ. Hakan MERT

Derya ŞAHİN

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06.06.2008 tarih ve 102620 sayılı izinleri ile yürütülen yüzey araştırmasının 2008 yılı bölümü 4-15 Ağustos 2008 tarihlerinde Dağlık Bursa'nın ilçelerinden birisi olan Keles'te gerçekleştirilmiştir. Araştırma Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, Keles Kaymakamlığı ve Keles Belediyesi tarafından desteklenmiştir¹.

Keles, merkez, Dağlık Keles ve Vadilik Keles olmak üzere üç ayrı araştırma bölgesine ayrılmıştır (Harita 1). Dağlık Keles'te, Baraklı, Pelitören, Boyalica, Düvenli, Çayırören, Kocakovacık ve Sorgun Köyleri ziyaret edilmiştir. Düvenli, Çayırören, Kocakovacık ve Sorgun köylerinde ise bu üç merkezden dağılan mimarî malzemeler bulunmaktadır.

Vadilik Keles'te ise Tazlak Tepe, Kovanlık, Kemaliye, Kızılkilise, Karaardıç Kalesi, Köprübaşı, Belenören, Akçapınar, Haydar, Menteşe, Uzunöz ve Alpagut yerleşimleri ziyaret edilmiştir. Diğer köy veya mezralarda ise buralardan taşınan değişik boy ve özelliklere sahip yapı malzemesi yer almaktadır.

* Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle-Bursa/TÜRKİYE arkeoloji@uludag.edu.tr

1 Yardım ve destekleri için başta Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. M. Mete Cengiz olmak üzere Keles Kaymakamı Akın Ağca ve Keles Belediye Başkanı Mustafa Bektaş'a minnettarız. Yüzey araştırmamız boyunca biran bile bizi yalnız bırakmayan ve bölge kültür varlıkları hakkındaki bilgilerini bizimle paylaşarak bir nevi gönüllü mihmandarlık yapan Davutzeki Akpınar Y.İ.B.O. Müdür Yardımcısı Ayhan Çaçu'ya ve şoförlüğümüzü yapan Keles Belediyesi çalışanlarından Talip Algın'a da çok teşekkür ederiz. Yüzey araştırması boyunca bizimle birlikte olan ve uyumlu çalışmaları ile araştırmaya katkıda bulunan Bakanlık temsilcimiz Antalya Müze Müdürlüğü uzmanlarından İlnur Erdoğan'a teşekkür ederiz. Ayrıca büyük bir özveri ve gayretle çalışmaların her anında bizlere yardımcı olmaya çalışan Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlileri Serkan Gündüz ve A. Ali Altın'a da teşekkürü bir borç biliriz.

İlçedeki kültür varlıklarının taranmasına Keles Merkezden başlanmıştır. Keles'in yerleşim alanı etrafı Uludağ, Dümen dağı ve Sorgun dağları ile çevrili, vadilerle parçalanmış bir çanak içinde yer almaktadır. İlçe merkezinin tam ortasından Keles Deresi geçmektedir. Modern ilçe yapılaşması derenin etrafındaki düzlüklerden başlayarak yamaç boyunca yükselmektedir. Ancak yeryer yapılan temel hafriyatlarında antik ve Geç Antik Döneme işaret eden mermer mimarî bloklara rastlanmıştır. Örneğin Sofular Mahallesi'nde, şehir su şebekesi için açılan sondajlarda oldukça iri boyutlarda bir yapıya ait olması gereken mimarî bloklar bulunmuştur. Bunun yanı sıra muhtelif hafriyat kazılarında bulunan ve çeşme gibi değişik yapılarda tekrar kullanılan yazıtlı veya yazısız mermer bloklar da kayda değerdir (Resim: 1). Yine ilçe merkezinin dış mahallelerine doğru üç adet tümülüsün varlığı belirlenmiştir. Yüzeideki mermer blok taşları bu tümülüslerden birisinin defineciler tarafından açıldığına işarete etmektedir. Bunun yanı sıra ilçe merkezinin yer aldığı çanağın kuzey düzlüklerinde, Kocayayla'ya giden yolun sol tarafında bulunan iri boyutlu ve muhtemelen bir mezar yapısına ait olabilecek mermer bloklar dikkat çekmektedir. Ayrıca aynı alanın kuzey doğusunda, Kocayayla yolunun yapım çalışmaları esnasında ortaya çıkan mezarlara ait izler hâlâ görülebilmektedir. Hem ilçe merkezinde bulunan çok sayıda Antik Döneme ait mermer malzeme, hem de çok geniş bir alana yayılan nekropol sahası Keles merkezin antik bir yerleşimin üzerine kurulmuş olabileceğine işaret etmektedir. Bu yerleşime ait mermer mimarî malzemeler çevrede yaptığımız incelemelere göre olasılıkla ilçe merkezine kuzey yönünde yaklaşık 2 km. mesafede bulunan ve Akçaalan olarak isimlendirilen mevkieideki taş ocağından getirilmiştir.

Daha sonra Keles'in kuzeyinde kalan dağlık kesimde çalışmalarımıza devam ettik. Bu bölgede kültür varlığı bulunan yerleşim yerleri Baraklı, Pelitören ve Boyalıca, Düvenli, Çayırören, Kocakovacık ve Sorgun'dur (Harita: 1). Bu köyler Uludağ boyunca bir yay çizecek şekilde uzanmaktadır. Bu yerleşimler içinde Baraklı, Pelitören ve Boyalıca harabeler ile ön plana çıkmaktadırlar. Diğerlerinde ise buralardaki yapılardan değişik zamanlarda taşınmış mimarî malzemeler bulunmaktadır.

Keles'e yaklaşık 7 km. mesafede yer alan Baraklı Köyü'ndeki harabeler, köyün yaklaşık 1 km. kuzeybatısındaki Asartep'e'de yer almaktadır. Bu alanda apsis kısmının temelleri açık bir şekilde izlenebilen bir kilise bulunmaktadır². Yüzey kalıntıları arasında kilisenin giriş bölümü ve narteks kısmına ait duvar izleri ve kapı eşiği, sütünce, sütun başlığı gibi mimarî öğeler dikkat çekmektedir³. Duvar izlerinden anlaşıldığı kadarı ile 14,80 x 17 m. ebadında bir kilisenin var olduğu anlaşılmaktadır. Kilisenin çevresinde yaptığımız incelemelerde İ.S. 1. yüzyıla tarihlendirilebilecek mimarî bloklara da rastladık. Bu bloklar arasında özellikle üzerinde konsol geison bulunan bezemeli sima bloğu dikkat çekmekte ve bezemelerin net gözlemlenebilen stil özellikleri ile tarihlemeye yardımcı olmaktadır (Resim: 2). Bunun yanı sıra yine erken dönemi işaret eden çok sayıda yazıtlı stel bulunmaktadır⁴. Bunlar arasında özellikle Bretos Lejyonu yazısı bulunan blok kayda değerdir⁵. Bütün bu bulgular burada Bizans Çağı öncesinde de bir tapınağın olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Çevrede yaptığımız incelemelerde Asartepesi'nin yanı sıra çok sayıda değişik türde mermer bloğun Baraklı Köyü'ne de taşındığını gözlemledik. Bunlar arasında üzerinde sakallı bir erkeğe ait kabartma bulunan stel, bu tapınağın baba tanrılardan birisine ait olabileceğine işaret etmektedir (Resim: 3). Asartep'e'de bulunan ve E. Schwertheim tarafından daha önce yayınlanan yazıtlarda Dionysos'a bir heykel adanması⁶, Hygia'ya bir masa adanması⁷ ve Eros'a bir heykel adanmasından⁸ bahsedilmektedir. Bu yazıtlara göre tapınağın Asklepios veya Dionysos için yaptırılmış olabileceği ihtimalleri ön plana çıkmaktadır.

Mimarî kalıntı bulunan bir diğer yerleşim yeri Pelitören'dir. Pelitören Keles'in kuzey doğu yönünde 10 km mesafede yer alan Gelemiş Köyü'nün bir mahallesidir. Burası yerli halk tarafından özellikle yaz aylarında bahçe ve

2 M.-F. Auzepy vd., "Campagne de prospection 2008 de la mission Marmara", *Anatolia Antiqua XVII*, 2009,449 vd.

3 M.-F. Auzepy vd., *age.*, 450 Fig. 30 - 33.

4 E. Schwertheim, *Die Inschriften von Hadrianoi und Hadrianeia IK 38* (Bonn 1987), Nr. 12, 16, 26, 29, 33 -35, 71 ve 121. -(M.-F. Auzepy vd., *age.*, 453 vd.

5 M.-F. Auzepy vd., *age.*, 455 Fig. 38

6 E. Schwertheim, *age.*, 14 Nr. 12 Taf. 4.

7 E. Schwertheim, *age.*, 16 vd. Nr. 16 Taf. 5

8 E. Schwertheim, *age.*, 28 vd. Nr. 29 Taf. 9

bağ işleri için kullanılmaktadır. Pelitören’de kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkmış büyük bir yapıya ait temel kalıntıları bulunmaktadır. Haç motifli sütun başlıkları nedeniyle burada da bir kilise kalıntısının bulunduğunu düşünüyoruz. Sütun başlıkları ve düzgün kesme taş bloklar üzerinde kısmen korunan sıva kalıntılarında hareketle duvarların freskolarla süslü olduğunu söylemek mümkündür. Yine yapının çevresinde yaptığımız incelemelerde üzerinde Grekçe yazıt bulunan bir mermer stele rastladık (Resim: 4). Stel üzerindeki aşınma ve kapı pimi yuvası bu plâkanın bir dönem kilisede kapı eşiği olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Ancak bir bölümü korunan yazıt stelin kilisenin inşasından daha erken bir tarihte üretildiğini göstermektedir. Eğer bu stel, kilise yapılırken başka bir yerden buraya taşınmadı ise yine bu kilisenin de bir tapınağın temelleri üzerine inşa edildiğini savlamak olasıdır.

Dağlık Keles’te yer alan bir diğer önemli kalıntı Boyalıca’da bulunmaktadır. Burası, Keles’in en uzak köyü olan ve merkezden 37 km. mesafede bulunan Düvenli Köyü’nün 10 km. batısında yer alan bir yerleşim alanıdır. Burada yaptığımız incelemelerde kaçak kazılar neticesinde yoğun tahribata uğramış bir yapı kalıntısı ile karşılaştık. İzlerden anlaşıldığı kadarı ile burada iki farklı duvar söz konusudur. Bunlardan ilki batı tarafta yer yer izlenebilen yerli taştan büyük kesme taş bloklarla örülmüş temel ya da teras duvarıdır (Resim: 5). İkincisi yine batı tarafta gözlemlenebilen ve teras duvarlarının doğusuna gelecek şekilde uzanan ve daha küçük taş bloklarla örülmüş duvar kalıntısıdır (Resim: 6). Bu durumu ya farklı yapı evreleri, ya da bir temenos duvarı ile çevrili olan bir ana yapı şeklinde açıklamak mümkündür. Alanda yaptığımız incelemelerde yerli taşın yanı sıra mermer mazlemenin de yoğun şekilde kullanıldığı anlaşılmıştır (Resim: 7). Bunlar arasında özellikle çok iri boyutlu, dikey yükselen taşıyıcı elemanlara ait olması muhtemel Bizans Çağı mimarî malzemesi dikkat çekmektedir. Yapıda kullanılan yerli taşın yakın çevreden getirildiğine dair ipuçları bulunmaktadır. Ancak mermerin nerden getirilmiş olduğu konusunda henüz bir fikre sahip değiliz. Daha az dayanıklı olan yerli taş malzeme dağılmış bir şekilde yapı çevresinde görülebilirken, mermer mimarî malzemenin Düvenli ve Çayören sakinleri tarafından değişik zamanlarda çeşitli amaçlarla tekrar kullanılmak üzere yağmalandığı bu

köylerde yaptığımız incelemelerde açık ve net bir şekilde belgelenmiştir. Bu nedenle mermer yapı malzemesi Boyalıca'da yok denecek kadar az miktarda kalmıştır. Ayrıca yapı kalıntısının hemen doğusunda yine kaçak kazılarla açılan bir mezara ait kalıntının bulunduğuna işaret etmekte fayda vardır.

Vadilik Keles, güney yönde Ryndakos (Kocasu) boyunca uzanan parçalanmış düzlüklerden oluşmaktadır (Harita: 1). Bu coğrafyada Tazlak Tepe, Kovanlık, Kemaliye, Kızılkilise, Karaardıç Kalesi, Köprübaşı, Belenören, Akçapınar, Haydar, Menteşe, Uzunöz, Gelintaşı ve Alpagut yerleşimleri ziyaret edilmiştir. Bu alanda özellikle Tazlak Tepe, Kovanlık Mevkii, Kemaliye, Karaardıç Kalesi ve Köprübaşı yerleşim yerleri ön plana çıkmaktadır.

Bu yerleşim yerlerinden en önemlisi Tazlaktepe'dir. Tepenin bulunduğu konum hem Ryndakos'a en hâkim noktadadır, hem de Uludağ'ın en iyi görülebildiği yerdir. Dolayısı ile Keles vadisinin her noktasından rahat görülebilmektedir (Resim: 8). Bu konum da buraya özel bir anlam katarak, Keles'in en anlamlı kalıntısının burada olabileceğine işaret etmektedir. Tepe, Keles'in güneyinde yaklaşık 13 km. uzaklıkta yer almaktadır. Güney taraftaki tatlı bir eğimle ulaşılabilen tepenin kuzeyi dik bir yamaçtan oluşmaktadır. Tazlaktepe üzerinde yaptığımız yerinde incelemede toprak üzerinde herhangi bir yapı kalıntısına rastlayamadık. Ancak hem yamaçta yaptığımız incelemeler, hem de çevre köylerde muhtelif yapılarda kullanılan mermer mimarî malzeme burada bir yapının olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca tepenin yamacında rastladığımız mermer parçalar heykellere ve bir yapının bulunduğuna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Akçapınar, Belenören ve Haydar Köyleri'nde değişik zamanlarda buradan götürüldüğü ifade edilen yazıtlı veya yazısız mermer mimarî parçalar kayda değerdir (Resim: 9). Yazıtların büyük bir bölümü daha önce E. Schwertheim tarafından incelenerek yayınlanmıştır⁹. Yazıtlar burada Zeus Kersoulos'a ait bir tapınağın ve bu tapınağa ait bir *odeonun* bulunduğuna işaret etmektedir¹⁰. Bu durum da, tepenin önemini bir kat daha artırmaktadır. Burada gözlemlediğimiz bir

9 E. Schwertheim, age., Nr. 1, 3-5 - 7, 11, 13, 22-24, 28,30 - 31, 36-37, 42, 46, 90, 115.

10 E. Schwertheim, age., 40 Nr. 46 Taf. 13: "Caesarea kentinin en yüksek dereceli memuru Iunius Cornelius Lysias, odeonu ve heykellerini adadı".

diğer özellik ise Bizans çağına ait herhangi bir yapılaşmanın olmamasıdır. Bu durum Tazlaktepe'yi diğerlerinden ayrıcalıklı bir hâle getirmektedir.

İlk defa araştırma ekibimiz tarafından saptanan Kovanlık mevkii yerleşimi, Menteşe ile Uzunöz Köyleri arasında olup Keles'in yaklaşık 16 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Bugüne kadar bu alanda herhangi bir araştırma ve inceleme yapılmamıştır. Köylülerin yer göstermesi üzerine tespit ettiğimiz örende, yine bol miktarda mermer mimarî malzemeye ve yapı temeli kalıntısına rastlanmıştır (Resim: 10). Bunun yanı sıra yüzeyde bol miktarda ince seramik parçaları göze çarpmaktadır. Tepenin doğu yamacı boyunca ana kayaya oyulmuş mezar yapıları uzanmaktadır. Bunlardan üç tanesi kaçak kazılar neticesinde açılmış olmasına rağmen, henüz kazılmamış mezarların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Mezarların bulunduğu alanda bir adet de kaya sunağı yer almaktadır (Resim: 11). İki kişinin oturabileceği şekilde özellikle biçimlendirilen ana kaya, benzer örnekleri Frig sanatında bolca görülen ve Kybele ve Atis için adanan kaya sunaklarına benzerlik gösterse de, bu konuda fazla cüretkâr davranmak istemiyoruz. Yerleşimi özellikli kılan, burada kesişen iki önemli ticaret yolu olmalıdır. Yollardan birisi Harmancık istikametinden gelerek Karaardıç Kalesi, Karakabaç Deresini takiple bu noktaya ulaşan yoldur. Diğeri ise Orhaneli (Hadrianoi) istikametinden Köprübaşı nekropolü, Kaynarca mevkii üzerinden gelmektedir. Kovanlık mevkiinde buluşan heriki yol, Tazlak Tepe'ye ulaşarak, buradan Baraklı Asartep'e doğru ilerler ve sonunda Nilüfer vadisine ulaşarak Prusa a.O.'ya (Bursa) varır. Harmancık istikametinden gelen yolun ve Karakabaç deresini takip eden yolun eteklerinde, Kovanlık yerleşiminin tam doğusuna gelecek şekilde yine kaçak kazılar neticesinde açılmış çok sayıda mezar yapısının olduğu dikkat çekmektedir (Resim: 12). Bu mezarlar düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş oda mezarlardan oluşmaktadır. Benzer örnekler Köprübaşı nekropolünde karşımıza çıkmaktadır. Bundan hareketle Kovanlık mezarlarının Köprübaşı nekropolü ile zaman ilişkisinin bulunduğunu savlamak mümkündür.

Vadilik Keles'in coğrafyasını belirleyen en önemli unsur, kuşkusuz Ryndakos (Kocası) olmuştur. Bu ırmak bir taraftan tarım açısından avantaj

sağlarken, diğer yandan Aizanoi'den gelen ve Hadrianoi, Miletopolis ile Apollonia Ryndakos üzerinden denize ulaşan yola geçit vermiştir. Keles'in en güney sınırını oluşturan Köprübaşı, Ryndakos vadisinin en hâkim noktasında yer almaktadır. Köprübaşı, Keles ilçe merkezinin yaklaşık 25 km. güneyinde yer almaktadır. Burada yaptığımız incelemede herhangi bir yerleşim izine rastlayamadık. Ancak bu alanda kuzey ve kuzeydoğu yamaçlarda kaçak kazılarla açılmış üç adet mezar ve risk altında bulunan çok sayıda tümülüs bulunmaktadır. Defineciler tarafından açılan mezarlara göre burada düzgün kesme taşlarla örülmüş oda mezarlar bulunmaktadır (Resim: 13 ve Çizim: 1). Anıtsal boyuttaki oda mezarların yanı sıra tek sıra plâka taş ile oluşturulan basit mezarlar da bulunmaktadır (Resim: 14). Mezar odalarının üzeri yumruk büyüklüğünde moloz taşlarla konik şekilde örtülerek piramit şeklinde bir görünüm verilmiştir (Resim: 15). Pseudoisodomik taş örgüsü nedeniyle Hellenistik Döneme ait olduğunu düşündüğümüz mezarın yerleşim yerlerine uzak bir şekilde inşa edilmesini açıklamak şu an için oldukça güç gözükmektedir. Özellikle bu alanın güney doğusunda yer alan ve 10 m. yüksekliğindeki tümülüs mezar, bu bölgenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu tümülüste yaptığımız incelemede kaçak kazı yapanların ne kadar ileri gittikleri hayretle gözlemledik. Çünkü anlaşılan defineciler artık kaçak kazılarında pervasızca ağır iş makineleri de kullanmaktadırlar. Bu vadi Aizanoi'yi Hadrianoi ve Tazlak Tepe'ye bağlayan vadi üzerinde yer almaktadır. Tazlak Tepe'de bulunan adak yazıtları çok geniş bir coğrafyadan gelen ziyaretçilere işaret etmektedir. Bu durum nekropol sahasının bir kentten çok, bölgeye hizmet vermiş olabileceğini düşündürmektedir. Bölgede bulunan yazıtlarda değişik kentlerden buraya gelerek bağışta bulunan kişilerden bahsedilmesi bu olasılığı güçlendirmektedir¹¹.

Bu vadinin yaklaşık 2 km. doğusunda, Harmancık istikametinde vadiye giriş yapan yolun kontrolünü sağlayan Karaardıç kalesi yüksek bir kayanın

11 Örnek olarak, Aizanoi kentinin vatandaşı Attalos Zeus Kersullos tapınağına bir sütun adamıştır: E. Schwertheim, age., 7 Nr. Taf. 1. Caesarea kentinin en yüksek dereceli memurlarından Iunius Cornelius Lysias Zeus için odeon yaptırtmıştır: E. Schwertheim, age., 40 Nr. 46 Taf. 13. Hadrianoi kenti vatandaşı Tyrannos ise Dionysos için bir heykel diktirtmiştir.

en uç noktasına konuşlanmıştır. Sur duvarlarının kuleler ile birlikte bir bölümü korunan ve içinde bir sarnıcı da bulunan bu kale, büyük bir olasılıkla yolun kontrolü ve güvenliğini sağlamak üzere inşa edilmiştir. Kalenin güney yamacında, oldukça sarp bir noktada yer alan kayaya oyulmuş mağaralar içinde yaptığımız incelemede yer yer sıva izlerinin korunduğu gözlemlenmiştir. Mağara birbirine geçilebilen odalardan oluşmaktadır. Saman katkılı sıva üzerinde yeryer fresko izlerine de rastlanmaktadır. Ancak ne yazık ki, freskolar kaçak kazıcılar tarafından etkili şekilde tahrip edilmiştir. Mağara içinde bulunan sırlı bir seramik parçasına göre mağaraların Erken Bizans Çağında kullanıldığını savlamak olasıdır. Kale ve mağaraların bulunduğu mevki günümüzde hâlen halk ağzında Kervan Geçidi olarak anılmaktadır. Bu tanımlama da bu alanın Antik Çağda bir güzergâhı olarak kullanıldığının en bariz göstergesidir.

Keles'te bulunan tek tekfurluk merkezi, günümüzde Kemaliye olarak anılan ancak, daha önceden Kızıl Kilise veya Kızıkse olarak adlandırılan köydür. Keles'in yaklaşık 16 km. güneyinde, Ryndakos'a hâkim bir noktada, verimli bir tarım arazisinin üzerinde yer alan köyde Kızılkilise olarak anılan bir mevki yer almaktadır. Köylüler tarafından gösterilen alanda kiliseye işaret edebilecek herhangi bir temel kalıntısına rastlayamadık. Ancak alanın çevresinde kilise yapısına işaret edebilecek mermerden mimarî yapı malzemeleri bulunmaktadır.

Kızıl Kilise'nin belirsizliğine karşın, Kemaliye Köyü'nün Ryndakos kıyılarına bakan hâkim bir yamacının üzerinde, köyün yaklaşık 7 km. güneyinde Kemaliye Bükleri adı verilen alanın Taşdeğirmen mevkinde başka bir kilisenin bulunduğunu saptadık. Burada da ne yazık ki etkili bir şekilde defineci tahribatı dikkat çekmektedir.

Keles yöresinin anlam veremediğimiz anıtlarından birisi de Alpagut Tümülüsü'dür. Alpagut Köyü yol ayrımına 100 m mesafede ve Kıranışıklar Köyü yolu üzerinde yer alan tümülüs yaklaşık 9 m. yüksekliğe sahiptir. Buraya en yakın yerleşim yerinin Keles olduğu düşünülürse, tümülüsün yeri

anlamsız kalmaktadır. Tümülüs defineciler tarafından yoklanmış olsa da, izlerden anlaşıldığı kadarı ile mezar odasına henüz ulaşılammıştır.

Sonuç olarak, Keles İlçesi'nde yaptığımız yüzey araştırmasında, Dağlık Keles'te Baraklı, Pelitören, Boyalıca, Düvenli, Çayırören, Kocakovacık ve Sorgun ziyaret edilmiştir. Bunlardan, Baraklı- Asartep'e de tapınak-kilise; Pelitören'de kilise, Boyalıca'da kilise olduğu saptanmıştır. Düvenli, Çayırören, Kocakovacık ve Sorgun Köyleri'nde ise bu üç merkezden dağılan yapı malzemeleri bulunmaktadır.

Vadilik Keles'te ise Tazlak Tepe, Kovanlık, Kemaliye, Kızılkilise, Karaardıç Kalesi, Köprübaşı, Belenören, Akçapınar, Haydar, Menteşe, Uzunöz ve Alpagut yerleşimleri ziyaret edilmiştir. Bunlardan,

Tazlak Tepe'de : tapınak

Kovanlık'ta : yerleşim alanı

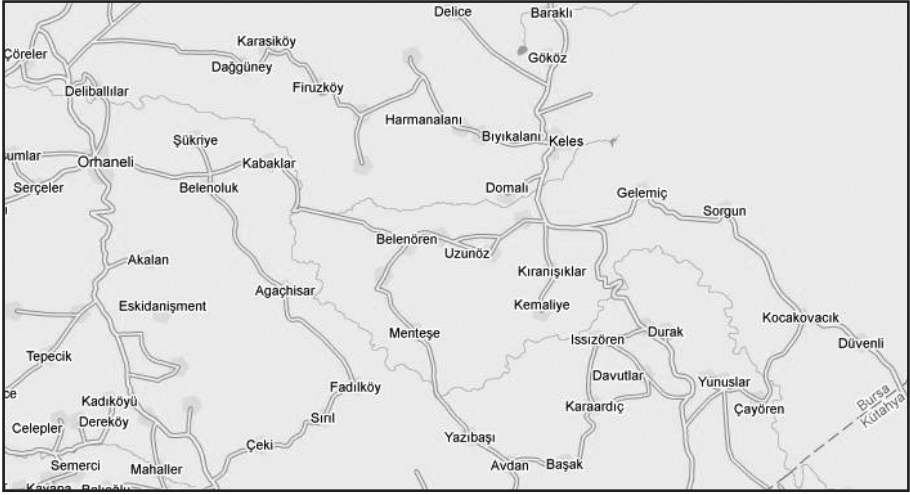
Köprübaşı'nda : nekropol alanı

Karaardıç'ta : kale ve mağara

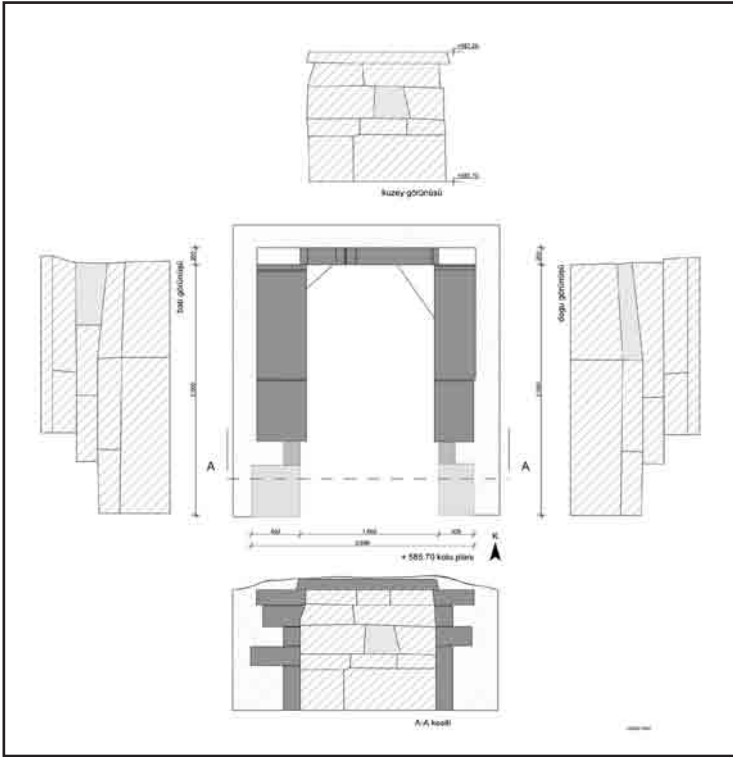
Alpagut'ta : tümülüs

Kemaliye'de : 2 adet kilise olduğu saptanmıştır. Diğer yerleşim yerlerinde ise buralardan taşınan değişik türlerde yapı malzemesi yer almaktadır.

Araştırmalarımız sonucunda Keles ve çevresinde ciddi bir şekilde kültür varlığı taramasının yapılmadığını da gözlemlenmiştir. Bunun en önemli kanıtı, 19.09.2008 tarihinde Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne yaptığımız başvuru ile koruma altına alınmasını önerdiğimiz 11 adet SİT alanı ve 4 adet anıt olmak üzere toplam 15 adet kültür varlığıdır. Bu durum ülkemizin batısında yer alan ve dördüncü büyük şehri olan Bursa'da bile kültür varlıklarımızın tam olarak bilinmediğini ve kayıt altına alınmadığını göstermektedir.

Harita 1

Çizim 1

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

KYZİKOS SUALTI ARAŞTIRMASI , 2008

Mustafa ŞAHİN *
Serkan GÜNDÜZ

Uludağ Üniversitesi, Bilimsel Araştırmalar Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 2006/39 numaralı ve “Güney Marmara Kıyı Şeridinde Sualtı Kültür Varlıklarının Envanterlenmesi” isimli projenin bir parçası olan araştırmalar ile Kyzikos limanlarının incelenmesine başlanmıştır. Kyzikos kentindeki araştırmalarımıza izin veren kazı başkanı Yrd. Doç. Dr. Sayın Nurettin Koçhan’a minnettarız. Destek ve yardımları için Erdek Belediye Başkanı Sayın Hüseyin Sarı ile yardımcısı Sayın Hulusi Ay’a da teşekkür ederiz. Proje, Almanya’nın Münih Kentinde bulunan Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchäologie e.V. ile ortak olarak yürütülecektir. Ancak Almanya’dan katılan heyet üyelerinin zamanında çalışma vizelerini alamaması, çalışmaların planlandığı gibi başlatılamamasına ve 2008 yılındaki programın aksamasına neden olmuştur.

Balıkesir İli, Bandırma İlçesi, Erdek Beldesi’nde yer alan Kyzikos, antik Mysia sınırları içerisinde yer alan bir kıyı kentidir. Kyzikos, Antik Çağda Arktonnessos (Ayı Adası) ya da Arkton Oros (Ayılar Dağı) olarak anılan Kapıdağ Yarımadası’nın ana kara ile birleştiği kıstağın güney ucuna yakın bir noktaya kurulmuştur (Resim: 1)¹. Antik kaynaklar ilk olarak Miletoslular tarafından koloni kenti olarak kurulduğunu rivayet ederler. Örneğin Strabon, Lampsakos’lu Anaksimenes’ten aktararak, Kyzikos’u Miletoslular’ın

* Prof. Dr. Mustafa Şahin, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle - Bursa / TÜRKİYE. mustafasahin@uludag.edu.tr
Arş. Gör. Serkan Gündüz, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle - Bursa/TÜRKİYE. sgunduz17@gmail.com

1 N. Koçhan, “Argonautlar Mitolojisine Göre Kyzikos Kentinin Topografik Yapısı”, T. Korkut (Ed.), 60. Yaşında Fahri Işık’a Armağan (İstanbul 2004), 423 vd.

kolonize ettiğini bildirir. Eusebios'un kroniğinde ise Miletos'un ilk olarak İ.Ö. 756 yılında, daha sonra da İ.Ö. 679 yılında Kyzikos'u kolonize ettiği belirtilmektedir. Bu rivayetlere göre, Kyzikos tarihi genellikle İ.Ö. 8. yüzyılda başlatılmak istense de, Tunç Çağından beri burada bir yerleşimin olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü kentin çok stratejik bir noktada kurulmuş olması, İ.Ö. 8. yüzyıldan önce de burada bir yerleşim olması olasılığını güçlendirmektedir. Çünkü kent, Prmopontis'te (Marmara Denizi) birden fazla limana sahip, stratejik açıdan hem anakara, hem de Kapıdağı'nı kontrol edebilecek hâkim bir noktada yer almaktadır.

Strabon'a göre kentin 2 adet kapalı limanı vardır²: Panarmos ve Threicius. Buna karşın Apollonius, bir üçüncü limandan daha bahseter³: Chytus. Bu rivayete göre, Strabon Chytus limanının varlığından habersizdir. Chytus limanı, Panarmos limanının tersine, arazinin doğal yapısı dikkate alınmadan sonradan inşa edilen yapay bir limandır. Belki de bu özelliğinden dolayı Strabon'un gözünden kaçmıştır. Büyük bir olasılıkla boğazın tam olarak kapanmasından sonra Erdek Körfezi'ne yanaşan gemilere hizmet vermek üzere inşa edilmiştir. Böylece Ege Denizi'nden gelen bir geminin Kyzikos'a demir atması için Bandırma Körfezine kadar yolculuğa devam edip Threicius limanına demir atmasına gerek kalmamıştır. Yine antik yazarlardan Marcellinus, limanların zincirle kapatılarak kontrol altına alındığını aktarmaktadır⁴. Geçtiğimiz yüzyılın başlarında Kyzikos civarında kapsamlı bir araştırma yapan F.W. Hasluck ise liman girişlerinin ayrıca mendireklerle korunduğundan söz etmektedir⁵.

Bu kısa takdim bile Marmara Bölgesi'nin en önemli antik kenti olan Kyzikos'un limanları hakkındaki bilinmezlerin ne kadar fazla olduğuna işaret etmektedir. İlk bakışta akla gelen sorular arasında ön plana çıkanlar: Kentin liman sayısı iki midir, yoksa üç mü? Limanlar ilk olarak ne zaman yapılmıştır ve hangi tarihe kadar kullanılmıştır? Liman girişleri gerçekten

2 Strabon XII.8, s. 79.

3 Apollonius, Inscr. IV. 57.

4 Marcellinus, Amm. Marc. XXXVI. 8, 382 A.D.

5 F.W. Hasluck, Cyzicus (1910), 5.

zincirle kontrol altına alınmış mıdır? Limanlarda mendirek var mıdır? En önemlisi de Kyzikos limanlarının Antik Çağ deniz ulaşımındaki yeri nedir?

2008 yılındaki araştırmalarda öncelik hem karada, hem de su altında olmak üzere liman bulunabilecek alanların tanınmasına ayrılmıştır. İlk olarak kentin oturduğu alanın daha iyi anlaşılabilmesi için yüzey taraması yapılarak, daha önce antik kaynaklar tarafından rivayet edilen limanların yeri saptanmaya çalışılmıştır (Resim: 2). Ön incelemelerimiz esnasında Panarmos ve Threicius limanlarının zamanla dolarak tamamen toprak altında kaldığı gözlemlenmiştir. Chytos limanı ise önemli ölçüde günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Karadeniz yönünden gelen gemilerin yanaşması için uygun olan Bandırma Körfezindeki Threicius limanının büyük bir bölümü toprak altında kalmış olsa da kısmen kıyıda anlaşılabilir (Resim: 3). Mevcut kıyı çizgisi boyunca uzanan yapı kalıntılarındaki duvar işçiliği Geç Antik Çağ veya daha sonrasına işaret eden özellikler göstermektedir (Resim: 4). Bu nedenle bu yapıların limanın dolmasından daha sonraki bir tarihte buraya inşa edildiklerini düşünüyoruz.

Diğer bir liman Panarmos limanıdır (Resim: 2-3). Tamamen toprak altında olan bu limanın varlığı ancak sur duvarları takip edildiğinde anlaşılabilir (Resim: 5). Bu limanda yapılacak sondajlar bir yandan limanın dolmasında hangi doğal olayların önemli rol oynadığını gösterecek, diğer yandan da limanın ne zaman tamamen terk edildiğini gösterecektir. Burada yapılacak kazılarda, İstanbul Marmaray kazılarında olduğu gibi, karada gemi bulabilme olasılığı yüksektir.

İnceleme yaptığımız son liman Chytos limanıdır (Resim: 2-3). Burada ilk dikkat çeken kısmen karadan da gözlemlenebilen bir mendirek yapısıdır (Resim: 6). Yüzeyde kısmen gözüken mendirek denize doğru devam ederek bir müddet sonra gözden kaybolmaktadır. Bu noktada yapılan dalışlar sonucunda mendireğin 2 metre derinde olmak üzere mendireğin denizin tabanında da devam ettiği anlaşılmıştır (Resim: 7). Mendirek kalıntısının günümüzde deniz seviyesinin oldukça aşağısında kalmasının nedenini şimdilik depremler ile açıklamak istiyoruz.

Deniz tabanında yaptığımız incelemelerde, mendireğin yanı sıra mendireğin hemen batısında deniz tabanına yayılmış şekilde düzgün kesilmiş taş bloklardan oluşan bir yapının daha bulunduğu gözlemlenmiştir (Resim: 8). Ancak şimdilik bunların işlevi konusunda herhangi bir yorumda bulunmak istemiyoruz.

2008 yılında yaptığımız ön araştırmalar aynı zamanda yol haritamız için de belirleyici olmuştur. Buna göre, 2009 yılında *Total Station* kullanılarak Chytos limanının planı çıkarılacak ve mendirek bu haritaya işlenecektir. Bununla birlikte "Side Scan Sonar" yardımıyla mendireğin etrafında sistemli bir arama tarama çalışması gerçekleştirilecektir. Ayrıca bir sediment matkabı yardımı ile mendirek etrafında açılacak küçük sondajlarla limanın ilk olarak hangi tarihlerde inşa edildiği anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu arada deniz tabanında bulunan mimarî buluntunun tamamı kayıt altına alınacaktır. Bununla birlikte hem mendirekten, hem de işlevi anlaşılamayan yapıdan taş örnekleri alınarak olası taş ocakları saptanmaya çalışılacaktır.

Sonuç olarak 2008 yılında gerçekleştirilen kısa süreli araştırma ile Kyzikos sualtı araştırmaları resmen başlamıştır. Bu çalışmalar aynı zamanda 2009 yılından başlayacak çalışma programımızın şekillenmesinde de önemli rol oynayacaktır.

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

